

to develop and transform. Having arisen in the XVIII century, for today feminism has not gained clear universally accepted definition. In the twentieth century feminism from the practice of social and political movement for the equal rights for women turned into a phenomenon of general cultural scale with expanded philosophical concept. At the end of the last century feminism has advocated for the revision of relations between genders because of radical changes in the living conditions of people that occurred under the influence of such factors as globalization, the spread of education, improving women's and men's consciousness, strengthening the legal and financial independence of women. In the modern stage the female factor is significant and requires a rethinking of the foundations of civilization. Therefore, in the third millennium to the fore come a fundamentally new issues determining the women's place in the modern society, without solution of which it is impossible a further human progress.

Key words: feminism, androcentrism, equality, women's social status, gender roles.

Надійшла до редколегії: 28.03.2014

УДК 364+17

С. В. Глазунов

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ЖЕБРАЦТВО ЯК СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ В ІСТОРИЧНОМУ ВИМІРІ

Проаналізовано соціальні витоки жебрацтва, поняття «професійне жебрацтво», зміни ставлення суспільства до жебрацтва в історичному контексті, проблеми подолання цього явища в сучасних умовах.

Ключові слова: жебрацтво, професійне жебрацтво, зміна ставлення суспільства до жебрацтва, профілактика жебрацтва.

Постановка проблеми. Із давніх–давен люди, опинившись у якомусь скрутному становищі, для забезпечення свого існування зверталися за допомогою до інших людей, у тому числі й до збирання милостині –жебрацтва. Явище жебрацтва спостерігається і в сучасному українському суспільстві. Краще зрозуміти цей соціальний феномен може допомогти його історичний розгляд. При цьому важливо аналізувати історичний процес не тільки як взаємообумовлену систему фактів, але і як історію суспільної свідомості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковий та громадський інтерес до жебрацтва як соціального явища почав зростати із середини 90–х рр. ХХ ст. у зв'язку поширенням цього явища в пострадянському суспільстві, розвитком теорії і практики соціальної роботи та інших чинників. Слід виділити публікації наукового та навчального плану, пов'язані з історією соціальної роботи, серед можна виділити ґрунтовні праці М.В. Фірсова [12–14], В.І. Шаріна [15], узагальнюючі роботи, пов'язані з українською тематикою А.Г. Горілого [3], В.А. Поліщук [9], О.І. Янкович [9] та ін. Виходять друком праці із проблем професійного жебрацтва та бродяжництва в контексті російського суспільства [7]. Однак слід зазначити, що всі публікації тією чи іншою мірою не позбавлені різних і часом протилежних ідеологічних нашарувань щодо оцінки дореволюційного періоду (до 1917 р.), радянського та пострадянського періодів існування жебрацтва як соціального явища.

Постановка завдання. У статті поставлено завдання коротко розглянути генезу жебрацтва, історичні, світоглядні особливості існування цього феномену в різні періоди, виокремлення загальних і специфічних рис жебрацтва, сформулювати висновки щодо можливостей мінімізації й подолання цього складного соціального явища.

Розгляд генези жебрацтва необхідно почати з первісного суспільства, хоча відомості виявлення турботи про людину в скрутному становищі у вигляді матеріальної допомоги в первісному суспільстві засновано на реконструктивному підґрунті через брак писемних джерел, які б це висвітлювали. Практикування соціальної допомоги як система підтримки не здатних до самозабезпечення людей розпочалося в первісній родовій громаді. Ця допомога була заснована в

першу чергу на кровному спорідненні, традиціях взаємодопомоги й релігійних уявленнях.

Імовірно, що рід (громада) брали на себе відповідальність за нейтралізацію ризиків соціального стану й організацію допомоги родичам. Соціальна допомога мала у своїй основі ідеологію взаємодопомоги і забезпечувалася фондами роду шляхом перерозподілу ресурсів, однак за залишковим принципом, хоча й реалізовувала соціальну справедливість, і виражала солідарність архаїчного суспільства.

Морально-технічний рсприяв тому, що в деяких людей залишилися надлишки продуктів, які вони не могли реалізувати через нерозвиненість товарних відносин і общинних норм моралі. Такі люди влаштовували свята, що супроводжувалися бенкетами й роздачею подарунків одноплемінникам. Ця поведінка сприяла підвищенню їх соціального статусу в громаді. Перерозподіл їжі, майна на користь нужденних відбувався також під час ритуальних обрядів, свят, обрядів шанування предків (общинні трапези), обрядів, пов'язаних із культом смерті (похоронні тризни й милостиня) тощо. У зв'язку із цим найважливішою формою соціальної допомоги древніх слов'ян була спільна трапеза споживання їжі, доступна для всіх, у тому числі нездатних до самозабезпечення членів роду. Відносини взаємодопомоги відображала усталена практика сільськогосподарської трудової допомоги – толока, спільне будівництво як трудове свято. Існували й інші форми підтримки неповносправних членів громади.

Одночасно слід зауважити, що в умовах первісного суспільства рід не був спроможний забезпечувати соціальне утриманство. Існують окремі свідчення того, що не здатних до самозабезпечення хворих родичів убивали. Позбувалися тих, кого не могли прогодувати: удів, дітей і старих. Таким способом рід регулював свою чисельність, виходячи з наявних ресурсів і прийнятих норм моралі.

Допомога у вигляді коштів або яких-небудь речей на користь певної особи передбачала відповідне ставлення суб'єкта соціальної допомоги (того, хто надає) до об'єкта (того, хто отримує). Дослідники нараховують не менше десяти (від досить схожих до принципово різних) концепцій формування соціальної допомоги як такої. Найбільш узагальнене й концентроване обґрунтування існування соціальної допомоги, на наш погляд, подав видатний учений ХХ ст. П.О. Сорокін. На його думку, потреба в наданні соціальної допомоги є результатом взаємодії біологічних і соціальних інстинктів через зусилля інститутів суспільства у створенні правил і норм відносин допомоги й прищеплювання індивідам умовних рефлексів на основі безумовного рефлексу групового захисту. Однак біологічні основи соціальної допомоги за своєю природою нестабільні й залежать від рівня задоволення життєво важливих потреб населення й укорінення в суспільній свідомості норм і правил відносин соціальної допомоги. Тому сутність соціальної допомоги в усі історичні періоди визначається ресурсами суспільства й панівною ідеологією [11].

Як відзначав Л.М.Гумільов, кожне етнос має свій неповторний стереотип поведінки, а це обумовлює різний характер відносин соціальної допомоги в етнічних спільнотах. Соціальна допомога залежить від ресурсів (ландшафту) і стереотипу поведінки народів [4]. Таким чином, і соціальна допомога в широкому розумінні, і пожертвування, надання милостині у вузькому розумінні, поставали як усвідомлена необхідність у діях, спрямованих на допомогу іншим.

Можна вважати, що жебрацтво як соціальне, масове явище виникає вже в класовому суспільстві. В античній Греції до злидарів проявляли співчуття, давали милостиню, іноді одяг та взуття, запрошували до участі в бенкетах. Виразом гостинності стало створення готелів для приїжджих, розміщення в яких було безкоштовне, але без забезпечення харчуванням. Усіх громадян, покалічених на війні, утримували за рахунок держави. Пізніше ці преференції були поширені на всіх нездатних до праці незможних громадян. В епоху Римської імперії закріплюється привілей бідного вільного населення – одержання безкоштовного хліба, потім – масла і м'яса, солі, одягу, виплата грошей тощо. Соціальну допомогу,

яку надавалася держава, фінансували з державної скарбниці, поповнюваної за допомогою податків – примусових внесків, яких не було в родовому суспільстві.

Поряд із державними формами підтримки формується філантропія – добродійність як форма гуманізму, моральних уявлень і дій, спрямованих на надання допомоги бідним, громадянам, які перебували у важкій життєвій ситуації. Філантропія одержує широке поширення серед знатних, багатих членів суспільства й підтримується державою. Добродійники зводять храми, відкривають суспільні лазні, викуповують із рабства полонених співгромадян, улаштовують свята із роздачею грошей, їжі. Вони на свої кошти відкривають притулки для сиріт, старих, лікарні тощо.

В основі філантропічних відносин превалювали інтереси, симпатії, а не кровне споріднення. Філантропія, з одного боку, була заснована на негативних емоціях (для уникнення заколотів бідноти відкуповувалися від неї подачками), а з іншого – були наявні й позитивні психологічні начала (релігійне милосердя, традиції архаїчної допомоги, почуття жалю, великодушності). Про цікавий випадок надання прохачеві пожертвування, який пояснює історію появи одного досить відомого крилатого виразу і деякою мірою розкриває ідеологію надання соціальної допомоги в Стародавньому Римі, розповів римський письменник Авл Геллій (2 ст. н.е.). За його свідченням, до багатого й освіченого римського благодійника Грода Аттика, який займав високе становище при кількох імператорах, одного разу прийшов чоловік, одягнений у плащ, з довгим волоссям і ще довшою бородою і почав вимагати допомогу «на прожиття». На запитання, хто він такий, той із роздратуванням відповів, що немає потреби питати про це, адже з за його зовнішнім виглядом цілком зрозуміло, що він філософ. На що філантроп відповів: «*Barbam video, sed philosophum non video*» («Бороду бачу, а філософа поки що не бачу»). Однак усе ж розпорядився видати прохачу вартість місячного продуктового пайка «не ради нього, як людини, але ради нас, як людей» (тут і далі переклад – С. Г.) [1, с. 94–95].

Філантропічна допомога бідноті стає в античному світі й політичною технологією маніпулювання суспільною свідомістю з метою досягнення доступу до владних і матеріальних ресурсів суспільства. Наприклад, за свідченням римського історика Світонія, Гай Юлій Цезар (102 або 100 – 44 р. до н.е.) прагнув забезпечити собі народну славу, перевершивши пишністю ігор і видовищ своїх попередників. Домагаючись посади великого понтифіка за допомогою марнотратної щедрості, він наробив таких боргів, що згадуючи про них, він сказав своїй матері в день виборів: «Або я повернуся понтифіком, або зовсім не повернуся» [5, с.415].

Ставлення до жебрацтва як до соціального явища в різні епохи змінювалося. У період раннього середньовіччя ставлення суспільна обумовлювалося християнськими догматами й заповідями про любов до ближнього і милосердя до нужденних. Ще в Старому Заповіті зазначено, що благочестивим людям слід робити добро бідним (Левит19:9). Християнський світогляд також відображає милостиве ставлення до нужденних. Ісус Христос учив: «Хто просить у тебе – то дай, а хто хоче позичити в тебе – не відвертайся від нього» (Мт.5: 42).

Зміна парадигми надання допомоги нужденним відповідно до християнських канонів полягала в тому, що ближнім уважали кожну людину, яка потерпає. Образно такий підхід був сформульований Ісусом Христом у притчі про милосердного самарянина (Лк.10:25–37). Чоловікові, на якого напали розбійники, пограбували, покалічили й утекли, покинувши його леде живого, не допомогли ні священик (єдиновірець), ні побожний одноплемінник (левит), які проходили повз. Вони не виконали Божу заповідь про любов до ближнього, переймаючись насамперед заповідями про культову чистоту. Допоміг нещасному випадковий перехожий – самарянин, представник народу, який на той час ворогував із іудеями. Серед трьох перехожих ближнім виявився той, хто допоміг.

Відповідно до християнської суспільної свідомості раннього середньовіччя спосіб життя жебраків розглядали в духовному контексті як божественний промисел. У процесі подання милостині жебракам убачали зречення від мирських

благ і встановлення зв'язку з Богом. Мандрівник, який злидарює, – узаконений Новим Заповітом об'єкт уваги й допомоги, який викликав повагу. Суб'єкт милосердя набував прощення за гріхи, вічне спасіння, об'єкт подаяння отримував засіб існування. Трагування злидарів як об'єктів милосердя привобумовлює їх широке поширення.

Пізніше, у XII–XIV ст. суспільство в Європі (на Русі у XV ст.) уже починає усвідомлювати загрозу явища жебрацтва, яке набуває масового характеру. Професійне жебрацтво стає соціальною групою й великою суспільною проблемою [12, с. 75]. Унаслідок цього нівелюється сприйняття злиденних як носіїв релігійної моралі. В інтересах суспільства жебраків не пускають у міста, місцевих же висилають під догляд громад за місцем проживання, сторонніх висилають із країни, непокірливих – карають. Однак політика відторгнення жебраків була неефективна.

У XIV–XVII ст. жебрацтво офіційно визнають соціальним злом. Держава нормативно–правовим способом намагається регламентувати відносини суспільства й жебраків. Як правило, це ухвалення актів про заборону просити й подавати милостиню. Порушники цих наказів несуть карну відповідальність аж до страти. Силкові способи впливу на жебрацтво залишаються основними. Новий метод боротьби із жебрацтвом – ізоляція, тобто примусова локалізація носіїв соціальної патології, як правило, у спеціально створюваних установах тюремного типу. Жебраків підрозділяють на працездатних і непрацездатних.

У XVIII ст. репресивна політика держави відносно жебрацтва залишається ще вагомим, але поступово відбувається усвідомлення низької ефективності боротьби зі старцтованням винятково силовими способами. Каральні заходи поліцейського характеру (арешт, ув'язнення) застосовують проти професійних жебраків, в основному за рішенням суду. Непрацездатні одержують соціальну допомогу за місцем проживання (народження) або в спеціальних установах. Працездатних, які не бажають працювати, поміщають у в'язниці або в спеціальні робітні доми. Стосовно працездатних вирішують головну проблему – різноманітне залучення до трудових суспільних відносин. Така політика дозволила значною мірою знизити кількість бродячої бідноти, але вирішити проблему жебрацтва в прийнятний для суспільства спосіб не вдалося.

Із XIX ст. у Європі бере свій початок політика профілактики жебрацтва як соціального явища. Розвиток капіталізму, економічний і соціальний прогрес, поступове становлення громадянського суспільства, ідеологія національної солідарності й прав людини формують нові відносини «суспільство – жебрак». Відбувається відмова від силових методів впливу, у тому числі кримінального переслідування й примусової праці. На зміну боротьбі з жебрацтва приходить політика його запобігання.

Соціальну політику європейських держав у XX ст. зосереджують на створенні ефективних національних систем захисту соціального стану від загроз соціальних ризиків, розвитку теорії й практики соціальної роботи, забезпеченні мінімальних життєвих стандартів, тобто на формуванні соціально–економічних умов запобігання крайньої бідноти, жебрацтва, його профілактиці.

Певний інтерес становить той факт, що із часів середньовіччя сформувалися, так би мовити, основні різновиди жебрацтва, які умовно можна розподілити на три групи. До першої групи належали люди, які певний час були змушені жебракувати у зв'язку з важкою життєвою ситуацією (втрата землі, роботи, майна, ті, хто постраждав від стихійних лих, неврожай, пожеж) і яких голод гнав просити милостиню. Для більшості це був вимушений стан, альтернатива голодної смерті. Можна припускати, що з першою нагодою вони прагнули повернутися до звичного трудового способу життя.

До другої групи можна зарахувати людей, які жебракували постійно. Це – непрацездатні громадяни, які не одержали з якоїсь причини відповідну підтримку в рамках родини, громади або парафії. Серед них нерідко були люди із психічно хворі, схильні до бродяжництва, безпритульні діти. Представники цієї категорії

жебраків, як правило, не мали змоги забезпечити себе за рахунок роботи, а за відсутності соціальної допомоги змушені були добувати хліб збиранням милостині. Вони були близькі до категорії професійних жебраків, але відрізнялися своєю непрацездатністю, неспроможністю забезпечувати себе яким-небудь іншим способом, ніж жебракуванням.

До третьої групи можна віднести професійних жебраків, для яких збирання милостині було трудовою діяльністю. Вони не шукали іншої, суспільно-корисної праці. Це був спосіб їх життя, що передбачав конкуренцію, розподіл території для діяльності, дохідних місць, професійні таємниці, традиції, династії, школи підготовки, корпоративні об'єднання. На думку В.І.Шаріна [15, с. 120–121], припускати, що ця категорія мала високий рівень життя, немає підстав. У соціальному аспекті її статус украй низький. Однак рівень доходів від жебрацтва порівняно з мінімальним заробітком був цілком прийнятний – практично у всіх країнах доходи від милостині, за оцінками фахівців, перевищували мінімальний розмір оплати праці, до того ж жебракування не було ресурсомістким. Професійними жебраками ставали також особи асоціальної поведінки: п'яниці, бурлаки, злочинці й інші ізгої, які становили «соціальне дно» суспільства. Більшість із них були вже не здатні до суспільно корисної праці.

В Україні також були аналогічні категорії професійних жебраків. Вони описані в різній літературі, у тому числі художній. Зокрема, видатний письменник і вчений І.С.Нечуй-Левицький в оповіданні «Київські прохачі» [8], опублікованому в 1901 році, досить докладно розповідає про практику жебрацтва в Києві, найбільше біля храмів Києво-Печерської лаври, дає аналіз про обставини, які спонукають людей до жебрацтва, показує, з яких верств населення люди переходять у стан жебраків, змальовує свосередню «професійну ієрархію» жебраків, розкриває почуття жебраків, особливо на початковому етапі. У романі Ю.К. Смолича «Мир хатам, війна палацам», де докладно описано події 1917–1918 рр., ідеться про безногого Шпульку, який був головою корпорації київських жебраків і який визначав кому, коли й в якому районі жебракувати [10, с. 73].

За радянських часів влада в соціальній політиці відмовилася від засад благодійності та проголосила про перехід до соціалістичного забезпечення, за якого кожен непрацездатний, нужденний (дорослий чи неповнолітній) міг сподіватися, що держава не дасть йому померти з голоду, допоможе йому. Попередні форми соціальної підтримки були визнані як такі, що не відповідають комуністичному трактуванню завдань соціального забезпечення і є пережитком старого часу, коли соціальна допомога часто мала характер милостині, благодійності. Досить швидко відбулося отождолення суспільства і держави, у системі допомоги і захисту почала домінувати держава. Вона стає головним суб'єктом допомоги, причому церкву і громадські організації, а також приватні особи як партнери було усунені від цієї діяльності. Такий підхід призвів до того, що багато видів соціального патронажу, сформованих еволюційним шляхом, у суспільній практиці було втрачено. Деклароване соціальне забезпечення відповідно до марксистської теорії класової боротьби поширювалося лише на відданих радянській владі.

Уже з перших років радянської влади стали запроваджувати здавалося б справедливий соціалістичний принцип «хто не працює, той не їсть». Для боротьби із професійним жебрацтвом організовували спеціальні розподільники, де жебраків залежно від працездатності розподіляли в різні типи закладів. Проте зростання чисельності злидарів відбувалося іще кілька років, і органи соціальної допомоги не спроможні були допомогти такій величезній на той час кількості нужденних. До того ж мізерний розмір соціальної допомоги змушував займатися жебрацтвом.

Проголошені високогуманні засади соціального захисту не завадили «народній» владі виморити голодом кілька мільйонів людей у 1932–1933 рр. не тільки шляхом конфіскації практично всіх їстівних запасів, але й недопущенням хоча б якоїсь допомоги голодуючим із боку звичайних громадян.

У 30–ті рр ХХ ст. висувають тезу про «боротьбу з усякого роду паразитизмом і дармоїдством». У наступні роки здійснювали послідовну боротьбу проти

дармоїдства. При цьому дармоїдством вважали нетрудові доходи від експлуатації земельних ділянок, автомашин, житлової площі, від занять приватною підприємницькою діяльністю тощо. Усе це вважали засобами, отриманими нетрудовим шляхом, і кваліфікували як «паразитичний спосіб життя». За такі дії рішенням суду громадяни могли підлягати виселенню в спеціально відведені місцевості на строк від двох до п'яти років із конфіскацією майна та обов'язковим залученням до трудової діяльності за місцем поселення. У цьому контексті жебрацтво розглядали як форму паразитизму і прагнення ухилитися від суспільно корисної праці, і за нього також передбачено кримінальну відповідальність. На початку 90-х рр. у зв'язку із суспільними перетвореннями було скасовано описану вище законодавчу і соціальну практику.

У сучасній Україні жебрацтво знову з'явилося як соціальне явище й доволі масове. Офіційної статистики щодо кількості людей, які займаються жебрацтвом не існує, однак можна стверджувати, що йдеться про десятки тисяч людей, навіть, можливо, і більше. І в наші часи фактично існують усе ті ж зазначені три види жебрацтва, які відомі з давніх часів. Це, по-перше, тимчасові жебраки (люди, які були змушені жебракувати тимчасово у зв'язку з важкою життєвою ситуацією), по-друге, постійні жебраки–непрацевдатні, і, по-третє, професійні жебраки.

У різних засобах масової інформації найбільша увага прикута до професійного жебрацтва. Журналісти, пересічні громадяни відзначають, що жебраки просять на вулиці, у міському та приміському транспорті, біля церков, в інших публічних місцях. Існують навіть певні «спеціалізації» міських професійних жебраків. Уважається, що найбільше грошей заробляють жінки з маленькими дітьми (помічено, що діти постійно сплять, і є небезпідставні підозри, що їм дають снодійне чи алкоголь). Далі йдуть псевдоветерани та учасники бойових дій (їх можна часто побачити на інвалідних візочках посеред проїжджої частини людних трас). Наступною категорією професійних жебраків є «біженці» (ходять квартирами, скаржаться на затоплення й втрату житла тощо). У поїздах та автобусах здебільшого просять «мандрівники» (слізно розповідають, що в них вкрали всі документи та гроші, їм немає за що дістатися додому). Біля храмів стоять «церквушники» і показують свою побожність.

Теперішнє українське законодавство не забороняє дорослим особам жебракувати. Тому їх не можна за це притягнути до відповідальності. Зате передбачено кримінальну відповідальність за втягнення неповнолітніх у жебракування. За це карають позбавленням волі від трьох до десяти років [6, с.150–1, с.304]. Щоправда, довести провину злочинців і притягнути їх до кримінальної відповідальності досить складно. Зазвичай діти не хочуть свідчити проти батьків або родичів.

Таким чином, жебрацтво є досить складним соціальним явищем. Ми розглянули тільки деякі аспекти цієї проблеми. Подолання жебрацтва потребує вирішення цілого комплексу питань щодо підвищення соціально–економічного рівня життя населення, здійснення державними органами, органами самоврядування, громадськими організаціями різноманітної соціальної роботи щодо надання допомоги бідним, особливо серед безпритульних громадян (попередження випадків безпритульності серед дітей, бродяжництва серед дорослих, створення будинків для безпритульних у структурі установ соціального захисту населення та ін.). Немало постає питань і світоглядного плану.

Висновок. У цілому історичний досвід свідчить, що факторами поширення жебрацтва як соціального масового явища в суспільстві можуть бути: наявність позитивного сприйняття суспільством образу жебрака – об'єкта милостині як форми соціальної допомоги та толерантне ставлення до жебракування як способу життя; існування в суспільстві достатнього прошару бідних громадян, які постійно поповнюють лави жебраків; наявність у суспільстві соціальних ризиків, які можуть позбавити людину всіх засобів існування; наявність реальної можливості забезпечувати своє існування збиранням милостині; відносна привабливість жебракування в економічному аспекті як альтернативи трудової діяльності та можливості забезпечити за допомогою жебракування прийнятний рівень життя;

слабка державна соціальна політика в галузі профілактики жебрацтва. Зазначені та інші чинники, які впливають на існування, поширення жебрацтва, потребують різноманітних спеціальних досліджень.

Бібліографічні посилання

1. Бабичев Н.Т. Словарь латинских крылатых слов [Текст] / Н.Т. Бабичев, Я.М. Боровский. – М. : Рус. язык, 1982. – 959 с.
2. Біблія [Текст]. – К. : Біблійн. т-ва, 1995. – 960 с.
3. Горілий А.Г. Історія соціальної роботи в Україні [Текст] / А.Г. Горілий. – Тернопіль: ТАНГ, 2001. – 191 с.
4. Гумилев Л.Н. Етногенез и биосфера Земли [Текст] / Л.Н.Гумилев. – М. : Эксмо, 2008. – 398 с.
5. Историки античности : в 2 т. [Текст] / сост. М. Томашевская. – М. : Правда, 1989. – Т. 2. – 504 с.
6. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // zakon.rada.gov.ua – Заголовок з екрану.
7. Лиходей О.А. Профессиональное нищенство и бродяжничество как социальный феномен российского общества [Текст] / О.А.Лиходей. – СПб. : Изд-во СПбГУВК, 2004. – 255 с.
8. Нечуй-Левицький І.С. Київські прохачі [Текст] : зібрання творів у 10 т. / І.С. Нечуй-Левицький – К. : Наук. думка, 1966. – Т. 7. – С. 359–447.
9. Поліщук В.А. Історія соціальної педагогіки та соціальної роботи [Текст] : курс лекцій / В.А. Поліщук, О.І. Янкович. – Т. : ТДПУ, 2009. – 256 с.
10. Смолич Ю.К. Мир хагам, війна палацам [Текст] / Ю.К.Смолич. – К. : Дніпро, 1958. – 342 с.
11. Сорокин П.А. Социология революции [Текст] / П.А. Сорокин // Человек. Цивилизация. Общество. – М. : Политиздат, 1992. – С. 266–295.
12. Фирсов М. В. История социальной работы в России [Текст] / М. В.Фирсов. – М. : ВЛАДОС, 1999. – 256 с.
13. Фирсов М.В. Теория социальной работы [Текст] / М.В. Фирсов, Е.Г. Студенова. – М. : Гуманит. изд. центр «ВЛАДОС», 2001. – 432 с.
14. Фирсов М.В. История социальной работы [Текст] : учеб. пособие / М.В. Фирсов. – М. : КНОРУС, 2012. – 400 с.
15. Шарин В.И. История социальной работы [Текст]: учеб. пособие / В.И.Шарин. – М. : Изд.–торг. корп. «Дашков и Ко», 2010. – 368 с.

Глазунов С.В. Нищенство как социальное явление в прошлом и настоящем.

Проанализированы социальные корни нищенства, понятие «профессиональное нищенство», изменение отношения общества к нищенству в историческом контексте, проблемы преодоления этого явления в современных условиях.

Ключевые слова: нищенство, профессиональное нищенство, изменение отношения общества к нищенству, профілактика нищенства.

Glazunov S.V. Beggary as the social phenomenon in the past and the present.

It is analyzed social roots of beggary, the concept «professional beggary», changing of the society attitude to beggary in a historical context, problems of overcoming of this phenomenon in modern conditions.

In general, historical experience suggests that factors in the spread of begging as a social mass phenomenon in society may be: the presence of a positive public perception of the image of a beggar - the object of alms as a form of social assistance and tolerance of begging as a way of life; existence of a sufficient layer of poor constantly replenish bench beggars; availability societal risks that may deprive a person of all means of subsistence; there is a real possibility of sustaining collecting alms; relative attractiveness of begging in economic terms as an alternative to employment opportunities and provide decent living on alms; weak state social policy on the prevention of beggary. These and other factors that affect the existence, distribution begging deserve a variety of special studies.

Key words: beggary, professional beggary, changing of the society attitude to beggary, beggary prevention.

Надійшла до редколегії: 18.04.2014